Levenslijnen

Een stappenplan voor genealogisch onderzoek

historisch centrum overijssel

Inhoudsopgave

Mijn voorouders: op zoek naar levenslijnen **2**

Start van het onderzoek **3**

1. De eerste stappen **4**

Het begint thuis 4

Zo schrijf ik het op: modellen 6

Is er al onderzoek gedaan? 8

Zelf op pad 10

2. Een papieren geheugen **12**

Burgerlijke Stand 13

Geboorteakte 15

Huwelijksakte 16

Overlijdensakte 19

Bevolkingsregister 20

3. Ver terug: vòòr 1811 ..... **22**

Registers van naamsaanneming 24

Doop-, trouw- en begraafregisters 25

Doopboeken 27

Trouwboeken 28

Begraafboeken 30

Lidmatenregisters 31

4. Zoeken naar aanvullende gegevens **32**

Volkstellingen 33

Burgerboeken 36

Migratielijsten 38

5. Een voorbeeldonderzoek **41**

Mijn voorouders: op zoek naar levenslijnen

Onderzoek naar je eigen voorouders is écht een spannende bezigheid! Het neemt je mee op een ontdekkingstocht: Waar kwam mijn voorgeslacht vandaan en wat deden ze voor de kost? Wat is er van hun levensloop terug te vinden? Bij stukjes en beetjes 'ontmoet' je bloedverwanten.

Een onbekend gezin uit Overijssel, gefotografeerd omstreeks 1930.

Zodra je bezig gaat als ‘historische familiedetective’ maak je kennis met al lang overleden bloedverwanten. Tal van interessante en verrassende feiten kunnen boven water komen, die nog nooit eerder zijn ontdekt.

Het opzetten van een familie- of stamboomonderzoek is niet moeilijk. Maar om op gang te komen kun je natuurlijk wel wat hulp gebruiken. Daarvoor vind je hier *Levenslijnen*, een stappenplan dat je een overzicht biedt én begeleidt op je persoonlijke reis door de familiegeschiedenis.

Het stappenplan bevat vijf hoofdstukken. Elk hoofdstuk is ook weer verdeeld in kleine stappen, Totdat je aan het eind een overzicht ziet van alle bronnen en onderwerpen die je doorlopen hebt.

Succes!

Start van het onderzoek

Voordat je met archiefbronnen aan de slag kunt, moet je eerst zelf de nodige bouwstenen voor je onderzoek verzamelen. Met het oog op de bescherming van de privacy zijn *recente* gegevens over personen immers niet openbaar!

Een Twentse boerenfamilie aan het middagmaal,
begin 20ste eeuw

Je begint dan ook met het verzamelen van cruciale informatie in je eigen omgeving, zoals:

- beroepen
- data van geboorte, huwelijk en overlijden

over je directe voorgeslacht: ouders en grootouders, ooms, tantes en dergelijke.

Het is prettig om al in een vroeg stadium te bedenken wat je precies te weten wilt komen. Daar kies je vervolgens een vorm van onderzoek bij die er het beste bij past. Je kunt kiezen uit verschillende schema's om je gegevens vast te leggen en te presenteren. Dergelijke schema's heten stambomen. Computerprogramma's kunnen je hierbij goede diensten bewijzen.

Natuurlijk is het raadzaam om te kijken of er al eerder onderzoek naar je familie is gedaan. Uiteindelijk, na je eerste (t)huiswerk, zul je zelf archiefdiensten en aanverwante instellingen gaan bezoeken. Enige drempelvrees daarbij is begrijpelijk, maar volstrekt niet nodig!

1. De eerste stappen

Het begint thuis

Je staat aan het begin van het stappenplan: op zoek naar levenslijnen in je familie. Het begin ligt in of dicht bij huis: trouwboekjes, bidprentjes, oude foto's en de verhalen van familieleden zijn je eerste aanknopingspunten.

Het begint thuis
Stamboomonderzoek begint altijd dicht bij huis. Doordat akten van de burgerlijke stand pas ná 50 tot 100 jaar mogen worden ingezien, moet je door onderzoek in je eigen familiekring deze openbaarheidsbeperking overbruggen.

Om enkele generaties in de tijd terug te gaan kunnen familiepapieren als trouwboekjes, paspoorten, geboortekaartjes, bidprenten, overlijdensberichten e.d. uitkomst brengen. Probeer ook te achterhalen of iemand anders in de familie al eens wat gegevens heeft verzameld. Raadpleeg ook oudere familieleden. Zij kunnen je niet alleen belangrijke basisinformatie als namen en data verschaffen. Vaak bezitten ze ook oude familiefoto's en kennen ze kostelijke verhalen over de familiegeschiedenis. Of zulke 'mythes' op waarheid berusten, kun je zelf in de archieven ontdekken. Eventueel kun je van iemand die tussen 1938 en 2004 is overleden ook diens persoonskaart aanvragen (zie bevolkingsregister).

Virtueel onderzoeken
Voor het verzamelen van informatie hoef je niet direct het huis te verlaten. Met steeds meer digitale bestanden op internet kan de stamboomonderzoeker het archiefbezoek uitgebreid voorbereiden.

Toch is het uiteindelijk wel nodig om de akten zelf te raadplegen, omdat niet alle informatie op internet wordt vermeld. De archiefdiensten publiceren hun gegevens bovendien vaak op verschillende wijzen.

Gerelateerde links

- Geneaknowhow
- WieWasWie
- Familysearch
- Ned. Genealogische Vereniging Twente
- Archieven.beginthier.nl
- Basiscursus stamboomonderzoek
- Centraal Bureau voor Genealogie
- Overijsselaars Gezocht
- Archief Almelo
- Notariele akten Kampen
- Archieven.nl

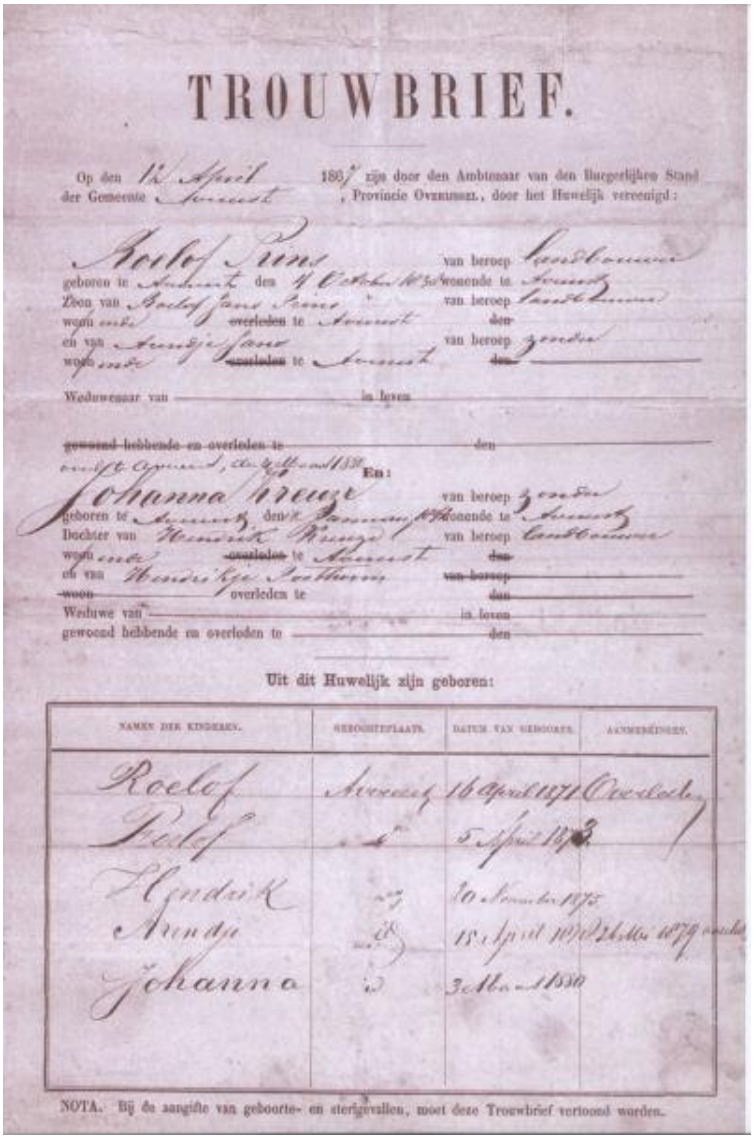

TROUWBRIEF.

Op den 12 April 1867 zijn door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Avereest, Provincie Overijssel, door het Huwelijk vereenigd:

Roelof Prins van beroep Landbouwer
geboren te Avereest den 4 October 1837 wonende te Avereest
Zoon van Roelof Jans Prins van beroep Landbouwer
woon. mde overleden te Avereest den
en van Aaltje Jans van beroep zonder
woon. mde overleden te Avereest den

Weduwnaar van in leven
gewoond hebbende en overleden te den
ontl. te Ommen, de 27 Maart 1838.

En:

Johanna Kreuze van beroep zonder
geboren te Avereest den 8 Januarij 1838 wonende te Avereest
Dochter van Hendrik Kreuze van beroep Landbouwer
woon. mde overleden te Avereest den
en van Hendrikje Scholtmeijer van beroep
woon. overleden te den
Weduwe van in leven
gewoond hebbende en overleden te den

Uit dit Huwelijk zijn geboren:

NAMEN DER KINDEREN.	GEBOORTEPLAATS.	DATUM VAN GEBOORTE.	AANMERKINGEN.
Roelof	Avereest	16 April 1871	Overleden.
Roelof	"	5 Sept 1873	
Hendrik	"	30 November 1875	
Aaltje	"	18 April 1877	26 Mei 1879 overleden
Johanna	"	3 Mei 1880	

NOTA. Bij de aangifte van geboorte- en sterfgevallen, moet deze Trouwbrief vertoond worden.

Trouwbrief van Roelof Prins en Johanna Kreuze, die op 12 april 1867 te Avereest zijn gehuwd.

Sommige gemeenten zijn al omstreeks 1850 begonnen met het verstrekken van een trouwbrief, de voorloper van het trouwboekje.

Zo schrijf ik het op: modellen

Elk onderzoek heeft een eigen *vorm*: je kiest deze vorm aan het begin.
Waarom? Zo voorkom je dat je onderdelen vergeet of resultaten over het hoofd ziet.

Het is verstandig om de resultaten van je onderzoek zo snel mogelijk op een overzichtelijke wijze te rangschikken. Anders loop je het risico dat je verdrinkt in een zee van losse gegevens. Voor het vormgeven van een stamboom zijn diverse modellen beschikbaar, die variëren van eenvoudig tot zeer uitvoerig:

Stamreeks
Om de oorsprong van je familienaam te achterhalen, richt het onderzoek zich op de rechte mannelijke lijn: met jezelf als uitgangspunt verzamel je gegevens over je ouders, de ouders van je vader, de ouders van je grootvader van vaderszijde, enzovoort. De oudst bekende voorvader in je stamreeks is je 'stamvader'. Met deze opzet beginnen de meeste mensen.

Kwartierstaat
Een overzicht van al je voorouders, zowel in mannelijke als vrouwelijke lijn, maak je door weer terugwerkend in de tijd gegevens te vergaren van je ouders (2), grootouders (4), overgrootouders (8), betovergrootouders (16), enzovoort. Hierbij verdubbelt dus in elke volgende generatie het aantal voorouders. De persoon van wie de kwartierstaat uitgaat (1) wordt de kwartierdrager genoemd.

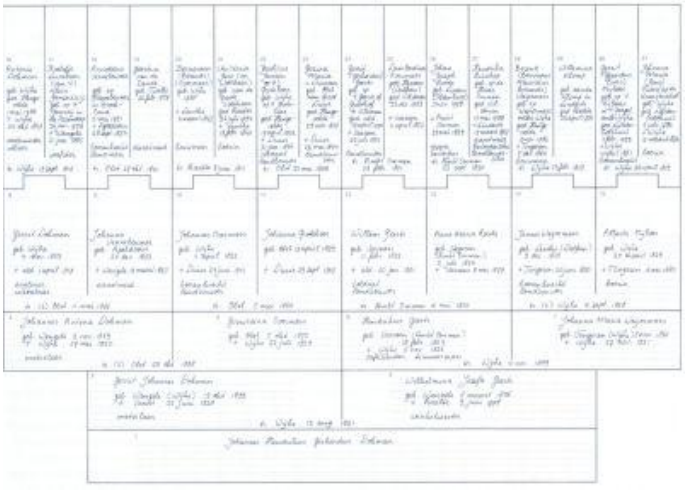

Voorbeeld van een kwartierstaat

Genealogie
Wanneer je alle afstammelingen van je stamvader in mannelijke lijn in kaart wilt brengen, stel je de genealogie van je geslacht samen. Je werkt nu niet meer vanuit het heden naar het verleden, maar juist omgekeerd. Uitgaande van je stamvader verzamel je de gegevens over zijn complete gezin en werk je vervolgens de zonen met nageslacht verder uit. Van deze zonen wordt opnieuw het gezin vermeld waarna hun zonen weer volgen. Zo ga je generatie na generatie door, totdat je in de huidige tijd bent beland.

Parenteel
Dit model heeft dezelfde opzet als een genealogie. Het enige verschil is dat je nu ook de nakomelingen van je stamvader in vrouwelijke lijn uitzoekt. Je verzamelt dus gezinsgegevens van zowel zonen als dochters, vervolgens van hun zonen en dochters, enzovoort.

Eenvoudig beginnen
In de praktijk is het aan te bevelen eenvoudig te beginnen, met een stamreeks of met een beperkte kwartierstaat. Naarmate je meer ervaring krijgt kun je het onderzoek in elke gewenste richting uitbreiden. Een belangrijk hulpmiddel bij het beheren en ordenen van informatie zijn speciaal voor genealogen geschreven computerprogramma's, zoals GensData, Haza-Data en Pro-Gen. Deze verwerken de door jou ingevoerde gegevens tot elk mogelijk model. Zie voor meer informatie de 'gerelateerde links', waarop nuttige informatie voor de beginnende genealoog is te vinden.

Gerelateerde links

- Voorouders.net
- GensData
- Haza-Data
- Pro-Gen

Is er al onderzoek gedaan?

Voordat je zelf in de archieven gaat struinen, is het vaak de moeite waard om eerst te controleren of er ergens al kant en klare informatie over je voorgeslacht voorhanden is, bijvoorbeeld in boeken of artikelen.

Zulke publicaties zijn te vinden in:

- *Genealogisch Repertorium van Beresteyn*, dat alfabetisch op familienaam is ingedeeld.

Dit naslagwerk is bij alle archiefdiensten en in veel openbare bibliotheken aanwezig. Je kunt ook in bibliotheekcatalogi zoeken op familienaam, zoals in die van het Historisch Centrum Overijssel.

Een bladzijde uit het Genealogish Repertorium van Beresteyn.

Het internet is een rijke bron voor familieonderzoekers. Veel onderzoekers maken hierop hun resultaten openbaar. Google kan je helpen dergelijke gegevens op te zoeken. Ook de diverse startpagina’s voor stamboomonderzoek verwijzen je verder naar particuliere websites. Al deze links staan onderaan bij 'Gerelateerde links'.

Tips
Nieuwsgierigheid, geduld en doorzettingsvermogen zijn de belangrijkste vereisten voor succesvol stamboomonderzoek. Daarnaast is het raadzaam de volgende tips in het oog te houden:

Systematisch werken
Ga bij het onderzoek zo systematisch mogelijk te werk. Maak een keuze voor een duidelijk afgebakend onderzoeksdoel en ga daar consequent mee aan de slag. Werk van gezin naar gezin en van generatie naar generatie. Verwerk ook zorgvuldig wat je hebt gevonden, bijvoorbeeld door alle gegevens betreffende een echtpaar en hun kinderen op één gezinsblad te noteren.

Harde bewijzen
Ga altijd uit van harde, bewezen bewijzen. Neem gegevens die je door anderen mondeling of schriftelijk zijn verstrekt nooit klakkeloos over, maar toets deze aan de hand van de originele archiefbronnen. Werk van het bekende naar het onbekende en neem niet automatisch aan dat mensen familie van elkaar zijn omdat ze dezelfde achternaam dragen.

Bron vermelden
Noteer altijd het aktenummer of de vindplaats van de geraadpleegde documenten, zodat ook anderen je werk gemakkelijk kunnen controleren. Bovendien bespaar je jezelf op deze wijze dubbel werk.

Gerelateerde links

- Bibliotheekcatalogus
- Google
- Genealogie startpagina
- Genealogie startkabel

Zelf op pad

Uiteindelijk zul je zelf onderzoek moeten doen in de diverse bronnen die door archiefdiensten en andere instellingen worden bewaard: niet alles staat op internet. Sterker nog: het meeste niet.

Waar worden archieven bewaard?
In Nederland is in elke provinciehoofdplaats een 'archiefbewaarplaats' gevestigd, met een groot scala aan genealogische bronnen voor die provincie. In Overijssel is dit het Historisch Centrum Overijssel in Zwolle. Let wel: elke archiefbewaarplaats heeft unieke documenten. De geschiedenis heeft bepaalt wáár de bronnen van jouw familie bewaard worden. Soms zul je dus moeten reizen.

Daarnaast hebben veel gemeenten een eigen archiefdienst, of een samenwerkingsverband met andere gemeenten. De meeste archiefdiensten beschikken over een eigen website.

De studiezaal van het Historisch Centrum Overijssel

Archieven gratis toegankelijk
Alle overheidsarchieven in ons land zijn gratis toegankelijk. Wie voor het eerst een studiezaal van een archief bezoekt, zal zich door de veelheid van het aanbod wellicht enigszins verward en ontmoedigd voelen.

Gelukkig: er is altijd een deskundige medewerker aanwezig om je te helpen de weg te vinden. Het onderzoek moet je natuurlijk wel zelf doen.

Vrijwel alle genealogische bronnen in dit stappenplan zijn in het kenniscentrum beschikbaar: je kunt zelf de leesapparaten voor microfiches en microfilms bedienen, of archiefstukken in de vorm van een kopie aanvragen. Tegen betaling kun je ook kopieën maken of bestellen.

Meer handleidingen
Er zijn verschillende goede handleidingen in boekvorm beschikbaar: in onze bibliotheek en uiteraard in de boekhandel. Enkele noemen we hier:

1. R. van Drie e.a. (red.), Voorouders in beeld. Stamboom en familiegeschiedenis (Utrecht/Den Haag 1997);
2. R. van Drie, Stamboomonderzoek voor beginners (Den Haag 2003);
3. J.H.S. Boertjens, Internetgids stamboomonderzoek (Schoonhoven 1999).
4. J. ten Hove (red.), Overijsselaars gezocht (Zwolle/Den Haag 1999).
   (Dit boek is ook online te vinden! Klik op de titel.)

Uitgelicht: Twents Streekarchief en C.B.G.

- In Delden bevindt zich het Twents Streekarchief, een particulier documentatiecentrum voor genealogie en historie.
  Hier zijn genealogische gegevens (waaronder kopieën van de burgerlijke stand en doop-, trouw- en begraafboeken) en publicaties met betrekking tot heel Twente en omstreken bijeengebracht en in te zien. Van de bezoeker wordt wel een kleine vergoeding gevraagd.
- Hetzelfde geldt voor de grootste genealogische instelling in Nederland, het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag. Hier vind je een uitgebreide bibliotheek, circa 70.000 dossiers op familienaam, collecties familieadvertenties, bidprentjes en vele bronnen op microfilm.

Gerelateerde links

- Archiefnet.nl
- Twents Streekarchief
- Centraal Bureau voor Genealogie (CBG)

2. Een papieren geheugen

Als je in je eigen omgeving zo'n 75 jaar in de tijd bent teruggegaan, kun je met de archiefbronnen aan het werk. Ook hierbij verzamel je in eerste instantie de basisgegevens over de levenswandel van je diverse voorouders.

De Langestraat in Genemuiden omstreeks 1900

Normaal gesproken kom je vlot op gang, want voor de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw is een tweetal goed toegankelijke bronnen beschikbaar: de registers van de burgerlijke stand en het bevolkingsregister.

Dat maakt het in principe mogelijk snel terug te komen tot circa 1800. Behalve gegevens over geboorte, huwelijk en dood bevatten deze bronnen ook aanvullende informatie. Waren je voorouders in de 19de eeuw, toen veel mensen in Nederland niet konden lezen of schrijven, in staat hun handtekening te zetten? En in welke straat of buurt woonden ze?

Met behulp van twee specifieke bronnen leg je de basis van je familieonderzoek:

- Burgerlijke stand
  - Geboorteakte
  - Huwelijksakte
  - Overlijdensakte
- Bevolkingsregister

Literatuur
Meer achtergrondinformatie vind je in:

- R.F. Vulsma, Burgerlijke stand en bevolkingsregister (Den Haag 1988);
- R. van Drie, N. Plomp en A. van der Tang, Genealogie, van stamboom tot familiegeschiedenis (Utrecht/Den Haag 1988);
- A. Knotter en A.C. Meijer, De gemeentelijke bevolkingsregisters 1850-1920 (Broncommentaren 2, Den Haag 1995).

Burgerlijke Stand

Je archiefonderzoek begint met het aanboren van de registers van de burgerlijke stand, waarin per gemeente akten van alle geboorten, huwelijken en overlijdens staan.

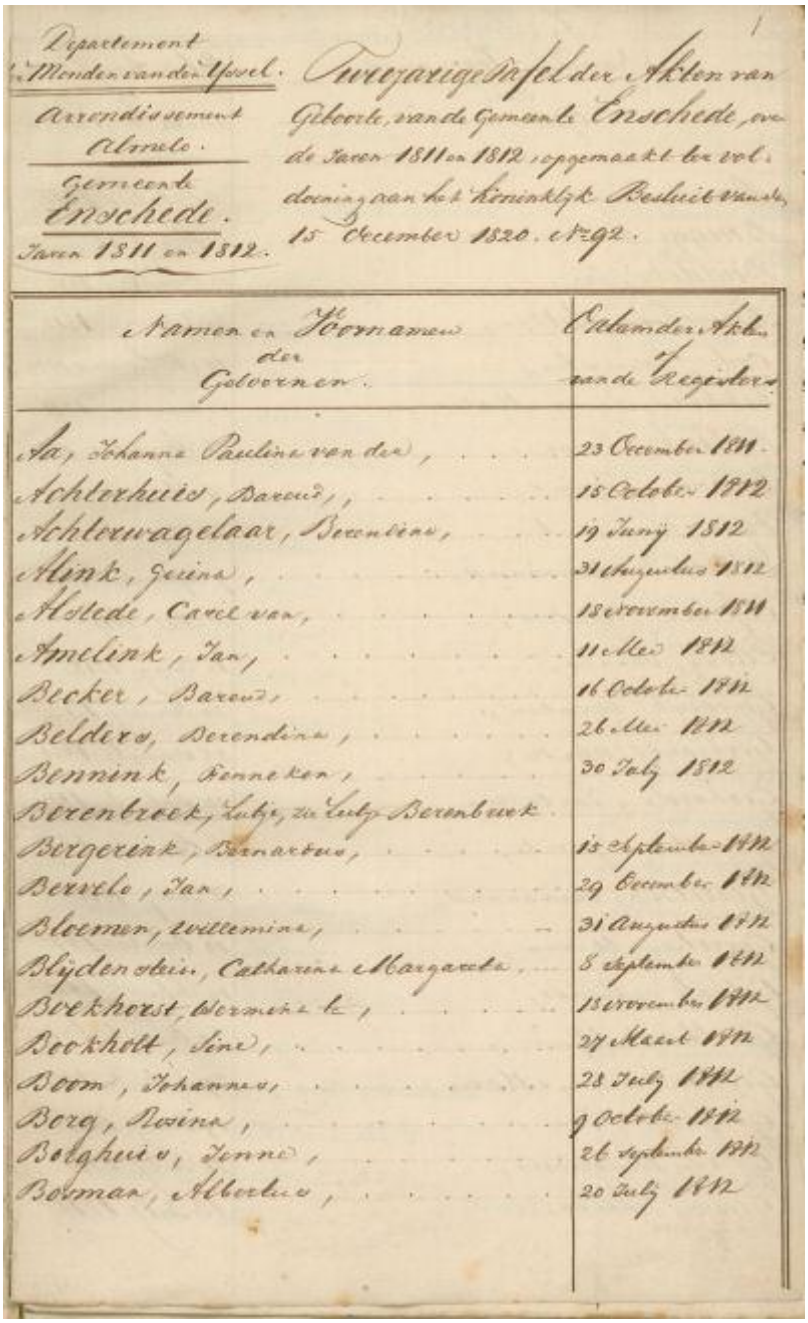

Departement
van Monden van den Yssel.
Arrondissement
Almelo.
Gemeente
Enschede.
Jaren 1811 en 1812.

Tweejarige Inhoud der Akten van Geboorte, van de Gemeente Enschede, over de Jaren 1811 en 1812, opgemaakt bevolgedoening van het Koninklijk Besluit van de 15 December 1820. n°92.

Namen en Voornamen der Geboornen.	Calander Dag van de Registers
Aa, Johanna Pauline van der,	23 December 1811
Achterhuis, Bernd,	15 October 1812
Achterwagelaar, Berendina,	19 Juny 1812
Alink, Geesina,	31 Augustus 1812
Alstede, Carel van,	18 November 1811
Amelink, Jan,	11 Mei 1812
Becker, Bernd,	16 October 1812
Beldero, Berendina,	26 Mei 1812
Bennink, Fenneken,	30 July 1812
Berenbroek, Lubje, zu Lubje Berenbroek	
Bergerink, Bernardus,	15 September 1812
Bervelo, Jan,	29 December 1811
Bloemer, Willemina,	31 Augustus 1812
Blydenstein, Catharina Margarete,	8 September 1812
Boekhorst, Hermina,	13 November 1812
Boekholt, Sina,	27 Maart 1812
Boom, Johannes,	28 July 1812
Borg, Rosina,	9 October 1812
Bolgheis, Jenne,	26 September 1812
Borman, Albertus,	20 July 1812

De burgelijke stand is oorspronkelijk toegankelijk gemaakt door de zg. tienjarige tafels.

In Overijssel is de burgerlijke stand evenals in de meeste provincies ingevoerd in 1811, toen ons land was ingelijfd bij het Franse keizerrijk van Napoleon Bonaparte.

De diverse akten zijn per jaar in tweevoud in aparte registers ingeschreven. Elke akte heeft een eigen aktenummer. De registers bevinden zich zowel in de provinciale archieven als in de gemeente- of streekarchieven. Onderzoek in het Historisch Centrum Overijssel heeft het voordeel dat je hier de akten van de burgerlijke stand van alle Overijsselse gemeenten kunt inzien. Ze zijn - per gemeente en per soort akte - toegankelijk d.m.v. alfabetische naamlijsten, die op de studiezaal zijn in te zien.

Een landelijke database is het al eerder genoemde WieWasWie. In een alfabetische toegang wordt altijd het jaar en het aktenummer vermeld, waarna je de originele akte op microfiche kunt opzoeken.

Deze akten van de burgerlijke stand zijn nu openbaar:

- Geboorten 1811-1910
- Huwelijken 1811-1935
- Overlijdens 1811-1960

Geboorteakte

De geboorteakte is het bewijs van iemands bestaan en legt de officiële spelling van de naam vast.

De geboorteakte van de op 10 oktober 1889 in Deventer geboren schilder en kunstvervalser Han van Meegeren.

De aangifte moet binnen drie dagen na de geboorte plaatsvinden bij de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente waarin het kind is geboren, ook al is dat niet de officiële woonplaats van de ouders.

In de geboorteakte vind je:

- de datum van aangifte
- het tijdstip van geboorte
- de voornamen van het kind,
- het tijdstip van de geboorte
- de namen en beroepen van de ouders en (tot 1934) twee getuigen.

De aangever van de geboorte, bijna altijd de vader, tekent de akte, als hij tenminste zijn naam kon schrijven. Hetzelfde geldt voor de getuigen. Als een naam later officieel gewijzigd is of wanneer een buitenechtelijk kind later alsnog gewettigd is, dan is dit in de kantlijn van de akte aangegeven.

Huwelijksakte

Huwelijksakten bieden een onderzoeker de meeste informatie.

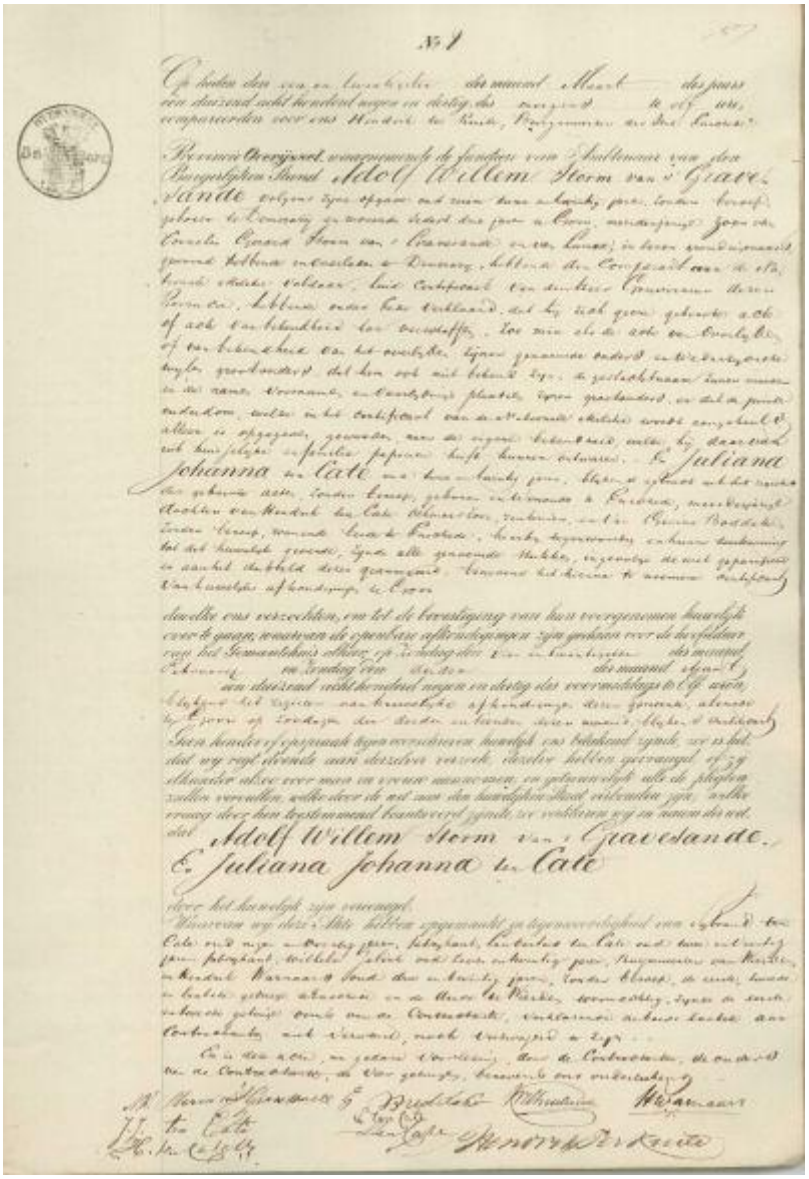

De huwelijksakte van Adolf Willem Storm van 's Gravensande en Juliana Johanna ten Cate, die op 21 maart 1839 in Enschede trouwden. De in het huidige Gyana geboren Adolf Willem was de zoon van een blanke plantagehouder en een inheemse vrouw. Door zijn benoeming in 1859 tot burgemeester van Lonneker wordt hij de eerste niet-blanke burgervader van Nederland.

Een huwelijk moest tot 1970 worden voltrokken in de woonplaats van de bruid of bruidegom. De huwelijksakte bevat:

- de namen van het bruidspaar,
- hun beroepen,
- leeftijden,
- geboorte- en woonplaatsen
- de namen van de wederzijdse ouders. Als die nog in leven zijn, worden ook hun beroepen en woonplaatsen vermeld.
- Ook van de getuigen zijn hun beroep, woonplaats en veelal ook hun relatie tot het bruidspaar opgenomen.

Als een huwelijk later door echtscheiding is ontbonden, wordt dat in de marge van de huwelijksakte aangetekend. Onder de huwelijksakte staan de handtekeningen van het echtpaar, hun ouders (voor zover in leven en aanwezig) en de getuigen. Omdat ook de bruid en de nog in leven zijnde moeders de akte moesten ondertekenen, is dit een goede gelegenheid ook het handschrift van een ‘voormoeder’ (die je in de geboorte- en overlijdensakten niet tegenkomt) vastgelegd te zien.

Huwelijksbijlagen

Van cruciaal belang voor het onderzoek zijn de zg. huwelijksbijlagen. Dit zijn de bewijsstukken die bruid en bruidegom moesten inleveren om te kunnen trouwen.

Het gaat onder meer om:

- afschriften van hun geboorteakten, of (indien geboren vóór 1811)
- de doopinschrijvingen,
- overlijdensaktes van eventuele overleden ouders (en soms grootouders) en eerdere echtgenoten
- en een bewijs (soms met signalement) dat de bruidegom aan zijn militaire dienstplicht had voldaan.

De huwelijksbijlagen kunnen ook nog andere stukken bevatten, zoals:

- een notariële akte waarbij de ouders toestemming geven voor het huwelijk,
- of een verklaring van onvermogen zodat het bruidspaar geen leges hoefde te betalen.

In tegenstelling tot de registers van de burgerlijke stand zijn de huwelijksbijlagen in enkelvoud opgemaakt en alleen te raadplegen of te bestellen in het Historisch Centrum Overijssel. Het aktenummer van de huwelijksbijlagen is hetzelfde als dat van het huwelijk.

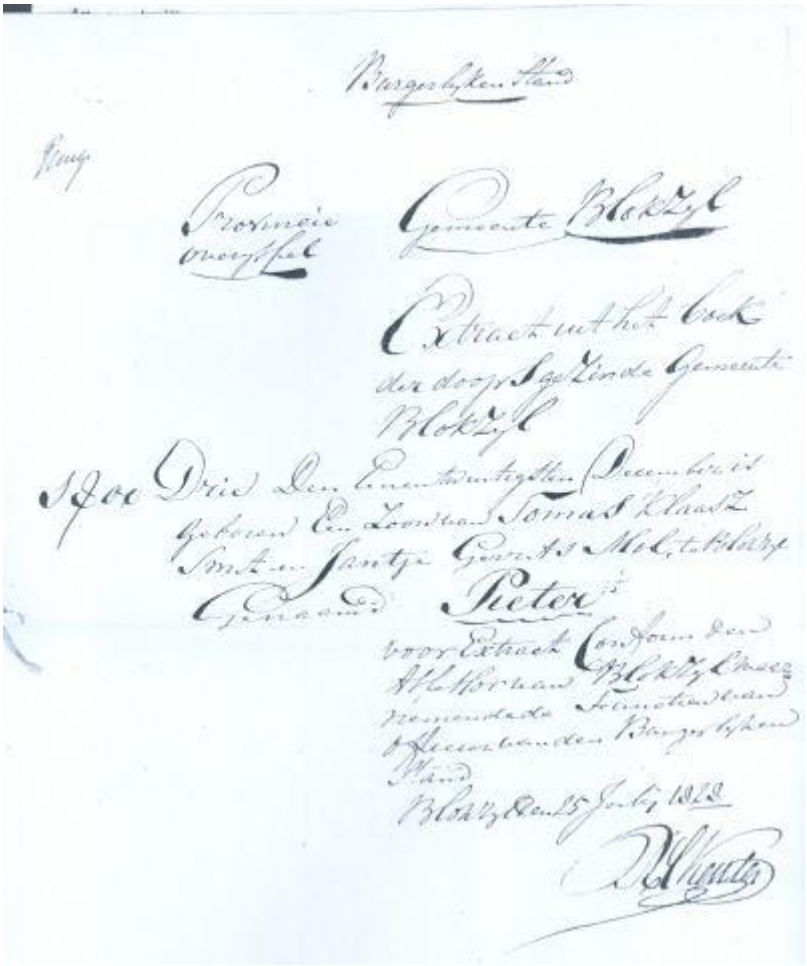

De eerste bladzijde van de huwelijksbijlagen van Pieter Smit en Grietje Foeken, die op 7 augustus 1828 in Blokzijl zijn getrouwd.

Overlijdensakte

Ook een overlijdensakte bevat veel belangwekkende informatie. Het overlijden van iemand wordt geregistreerd in de gemeente waar hij of zij gestorven is.

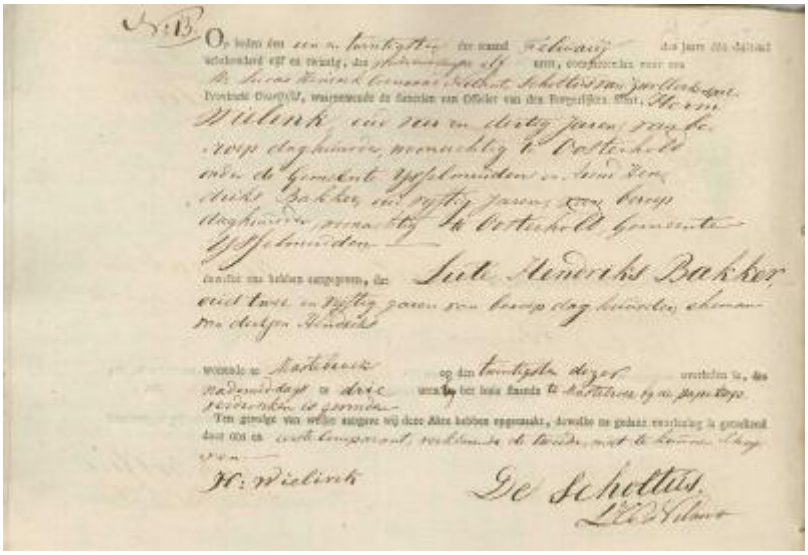

De overlijdensakte van Lute Hendriks Bakker uit Mastenbroek, wiens stoffelijk overschot op 20 februari 1825 is aangespoeld. Hij was een van de 305 Overijsselse slachtoffers van de gruwelijke watersnoodramp op 4 en 5 februari van hetzelfde jaar.

Als dat niet de officiële woonplaats is, wordt daar later alsnog een extract van de akte in het register van overlijden ingeschreven.
In een overlijdensakte vinden we doorgaans:

- naam,
- beroep,
- leeftijd,
- woon- en geboorteplaats van de overledene,
- de datum van aangifte en het tijdstip van overlijden,
- de namen van de aangevers, waarbij ook een eventuele familierelatie wordt vermeld,
- de namen van de ouders van de overledene en
- de namen van de huwelijkspartner(s).
- Soms wordt ook het adres vermeld waar de persoon overleed.

Bevolkingsregister

Naast de burgerlijke stand is het bevolkingsregister een belangrijke bron van genealogische informatie. Deze bevolkingsboekhouding is in de meeste plaatsen ingevoerd op 1 januari 1850.

Elke gemeente moest vanaf dat moment 'registers' aanleggen en bijhouden, waarin alle bewoners van een bepaald adres op dezelfde bladzijde werden opgeschreven. Eventuele wijzigingen (geboorte, overlijden, verhuizingen) binnen de bevolking van een gemeente werden in dit bevolkingsregister opgenomen.

Wijzigingen bijhouden
Veel gemeenten waren trouwens al eerder begonnen met een dergelijke administratie, maar het grote verschil is dat vóór 1850 veranderingen doorgaans niet werden bijgewerkt.
In 1920 werd het bevolkingsregister op een kaartsysteem overgebracht, waardoor wijzigingen beter konden worden verwerkt. Zo ontstonden de gezinskaarten (alfabetisch op naam van gezinshoofd).
In 1938 werd dit systeem weer vervangen door de persoonskaarten (alfabetisch op naam).

Het bevolkingsregister en de gezinskaarten zijn gemeentelijke bronnen en werden in enkelvoud opgemaakt. Ze zijn meestal bij de betreffende gemeenten te raadplegen. In het Historisch Centrum Overijssel kun je echter een ook aantal bevolkingsregisters vinden, o.a. van de gemeenten Zwolle, Dalfsen, Nieuwleusen. De registers zijn vaak doorzoekbaar gemaakt door een alfabetische index met een verwijzing naar het deel en paginanummer. De gegevens uit de bevolkingsregisters van Zwolle en Zwollerkerspel zijn verwerkt in een 'generale (= algemene) index', die digitaal in het kennis- en documentatiecentrum van het Historisch Centrum Overijssel is te raadplegen.

Voordelen
Het bevolkingsregister komt vooral van pas om verhuisde familieleden op het spoor te komen. Een ander voordeel is dat in het bevolkingsregister - in tegenstelling tot de registers van de burgerlijke stand, die alleen een momentopname (geboorte, huwelijk en overlijden) weergeven - meer samenhangende informatie is te vinden. In één oogopslag vind je de complete gezinssamenstelling, inclusief de veranderingen die hierin bij het verstrijken der jaren zijn opgetreden.
Bovendien vertelt het bevolkingsregister iets over de woonomgeving van je voorouders. Woonden zij in een deftige of arme buurt en wie waren hun buren?

Uittreksels

De vanaf 1938 bijgehouden persoonskaarten zijn nog niet openbaar. Van overleden personen kun je echter tegen betaling een uittreksel van de persoonskaart bestellen bij het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag.

In 1994 zijn de persoonskaarten vervangen door de geautomatiseerde Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Bij het Centraal Bureau voor Genealogie kun je ook daaruit uittreksels over overleden personen opvragen. Zo kun je dus ook op eenvoudige wijze gegevens bemachtigen voor het begin van een genealogisch onderzoek. Als je bijvoorbeeld alleen beschikt over de overlijdensdatum en -plaats van iemand na 1938, kan de met behulp van deze informatie aangevraagde persoonskaart uitkomst bieden. Hierop vind je onder meer geboorte- en huwelijksgegevens en de namen van de ouders.

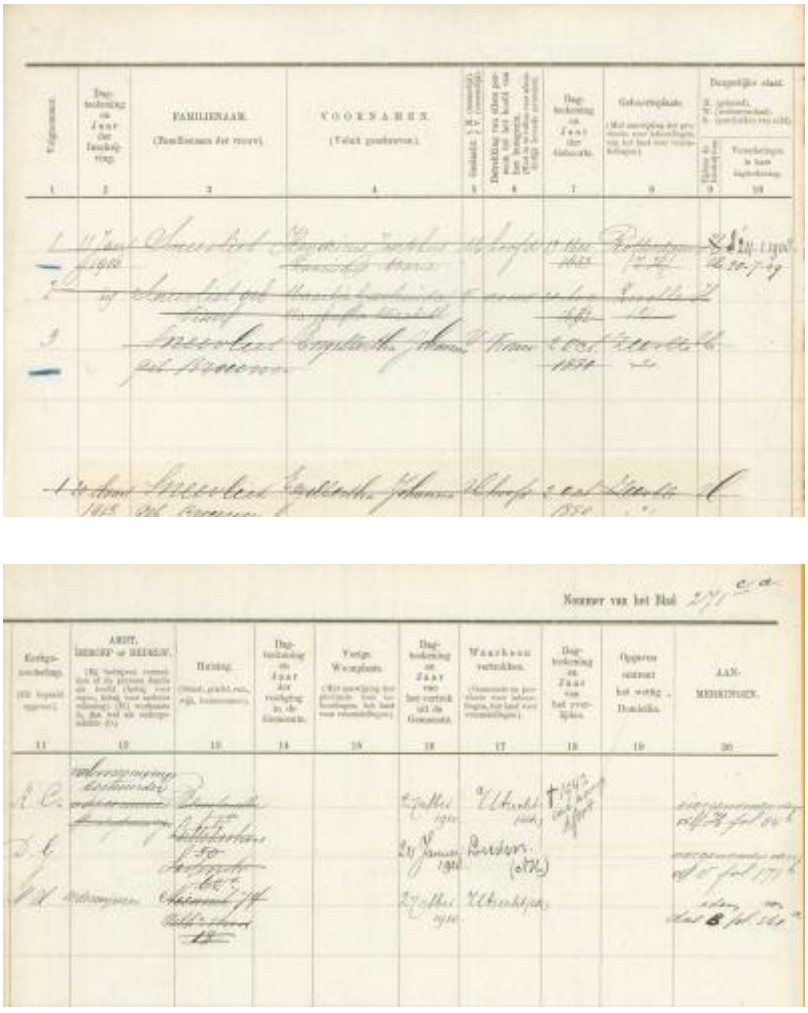

Inschrijving van Hendricus Josephus Franciscus Marie (Henk) Sneevliet en zijn gezin in het bevolkingsregister van Zwolle. Sneevliet vergaart later internationale faam als communistisch agitator in Nederlands-Indië en China. In 1942 is hij door de Duitse bezetter geëxecuteerd. Herkomst: Bevolkingsregister Zwolle 1860-1940, pag S271ca.

3. Ver terug: vòòr 1811

Je speurtocht wordt moeilijker naarmate je verder terugreist in de tijd. Met name in de 17de en 18de eeuw zul je steeds meer obstakels tegenkomen.

Niet alleen de summiere bevolkingsadministratie – vooral in de vorm van kerkelijke doop-, trouw-, begraaf- en lidmatenboeken – en het soms moeilijk leesbare schrift spelen je daarbij parten, maar ook het gebruik van namen. Pas met de invoering van de burgerlijke stand werd immers verplicht dat elke familie een vaste achternaam moest voeren, die van vader op zoon vererfde.

Het gebruik van namen

Vóór 1811 waren er geen officiële regels voor het gebruik van namen. Met name op het platteland maakten veel mensen gebruik van een patroniem of vadersnaam: een aanduiding die was afgeleid van de voornaam van de vader (bv. Jan Hendriks = Jan, zoon van Hendrik).

Ook het traditionele gebruik van boerderijnamen is een verwarrend verschijnsel. Een boer en zijn gezinsleden werden doorgaans aangeduid met de naam van het erve waarop zij woonden. Als een familie naar een andere boerderij verhuisde, kregen zij een nieuwe boerderijnaam toebedeeld en ging de naam van het verlaten erve vanzelf over op de volgende bewoners.

Het interieur van een oude boerderij of "los hoes" bij Delden, waar de boer en zijn gezin samen met het vee in één ruimte verbleven.

De losse omgang met namen maakt het vaak lastig om mensen uit elkaar te houden en generaties op de juiste manier aan elkaar te koppelen. Houd er ook rekening mee dat de spelling van zowel voor- als achternamen sterk kon verschillen. Men spelde namen (ook de eigen naam!) vaak naar eigen goeddunken en was daarin lang niet altijd consequent.

In dit hoofdstuk komen historische documenten van vóór 1811 aan de orde:

1. Registers van naamsaanneming
2. Doop-, trouw- en begraafregisters
    - Doopboeken
    - Trouwboeken
    - Begraafboeken
3. Lidmatenregisters

Aanvullende literatuur
Over naamkunde is veel literatuur. Een goede inleiding biedt:

- R.A. Ebeling, *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verspreiding, vorm en gebruik* (Groningen/Den Haag 1993).
- Zie ook: B.J. Hekket, *Oost Nederlandse Familienamen. Hun ontstaan en betekenis* (Enschede 1996);
- T. Marcelis, 'Naamsaanneming', in: *Overijssels contactbericht nr. 16* (juli 1981).

Problemen rond het oud-schrift kun je oplossen met behulp van:

- B. van Straalen e.a. (red.), Lezen in Gelderse en Overijsselse bronnen. Gids bij oud schrift in Gelderland en Overijssel (Kampen 1998);
- of met de Cahiers oud schrift die het CBG uitgeeft.

Zie voor de vertaling van Latijnse termen in de dtb-registers :

- P.J.W. van den Berk en M. van der Beek, Latijn bij genealogisch onderzoek (Den Haag 1997).

Voor dateringsproblemen kun je gebruik maken van:

- W. Wijnaendts van Resandt, Dagen, maanden, jaren; tijdrekenkunde in kort bestek (Den Haag 1984).

Registers van naamsaanneming

Het moment dat je familie een vaste naam aannam is wellicht vastgelegd in een register van naamsaanneming.

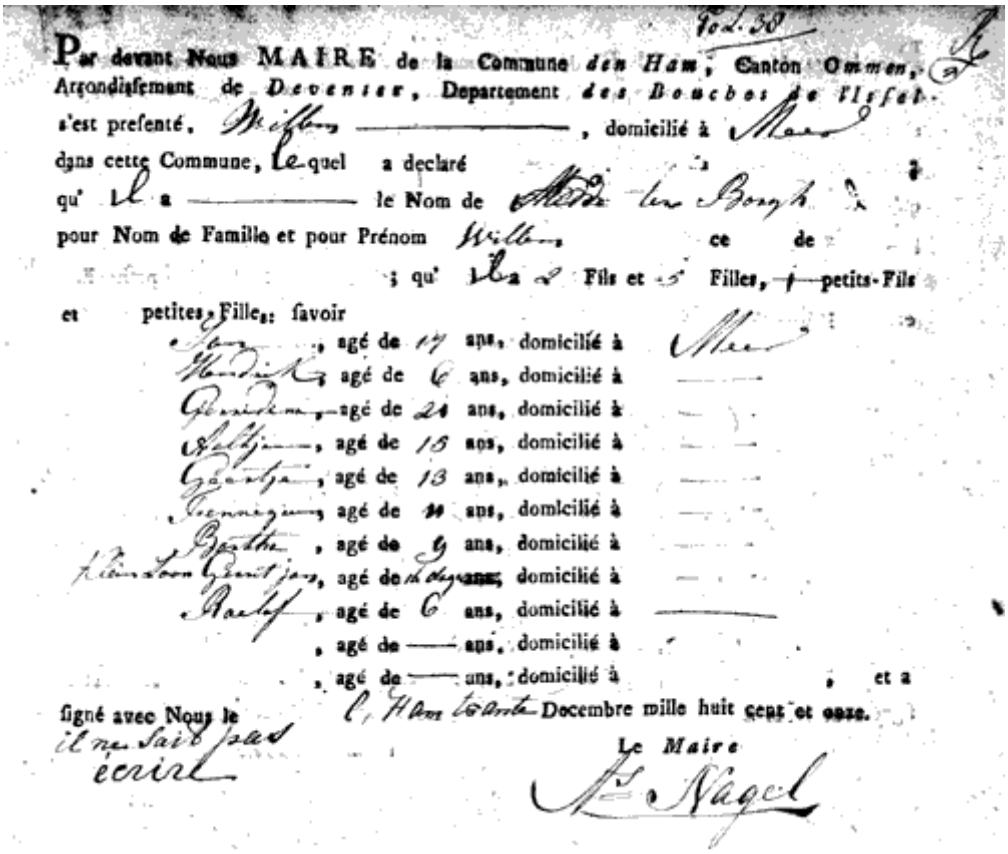

Par devant Nous MAIRE de la Commune den Ham, Canton Ommen,
Arrondissement de Deventer, Departement des Bouches de l'Yssel.
s'est presenté, Willem ———, domicilié à Mee
dans cette Commune, lequel a declaré
qu' il a ——— le Nom de ter Borgh
pour Nom de Famille et pour Prénom Willem, ce de
; qu' il a 2 Fils et 3 Filles, 1 petits-Fils
et petites-Filles: savoir
Jan, agé de 17 ans, domicilié à Mee
Hendrik, agé de 6 ans, domicilié à ———
Geertje, agé de 24 ans, domicilié à ———
Aaltje, agé de 15 ans, domicilié à ———
Geertje, agé de 13 ans, domicilié à ———
Jannigje, agé de 10 ans, domicilié à ———
Berthe, agé de 9 ans, domicilié à ———
Klaasje van Gerritjen, agé de 4 ans, domicilié à ———
Berkje, agé de 6 ans, domicilié à ———
, agé de —— ans, domicilié à
, agé de —— ans, domicilié à , et a
signé avec Nous le 6 Hamtoante Decembre mille huit cens et onze.
il ne sait pas écrire
Le Maire
A. Nagel

Akte van naamsaanneming van Willem ter Borgh in Den Ham, opgemaakt op 30 december 1812.

Bij de invoering van de burgerlijke stand in 1811 moesten alle inwoners hun achternamen laten registreren. Wie geen vaste achternaam had, moest er één kiezen en daarvan een akte laten opmaken. Deze akten werden per gemeente opgetekend in een register van naamsaanneming.
De wijze van inschrijving verschilt per gemeente. In sommige registers zijn alleen de personen opgenomen die inderdaad een nieuwe naam aannamen, andere vermelden alle achternamen in de betreffende gemeente. De akten vermelden meestal de `oude' en `nieuwe' naam van het gezinshoofd en de namen van de kinderen (soms zelfs de kleinkinderen) met hun leeftijd.
Een dergelijke akte kan dus een mooi overzicht van de gezinssamenstelling aan het begin van de burgerlijke stand geven, wat vaak een handig hulpmiddel is bij de overgang naar de DTB-boeken.
De registers van naamsaanneming van Overijsselse gemeenten zijn in kopievorm in te zien in het kennis- en documentatiecentrum. Helaas zijn ze niet van alle gemeenten bewaard gebleven.

Doop-, trouw- en begraafregisters

De voornaamste genealogische bron in de periode vóór de invoering van de burgerlijke stand in 1811 zijn de doop-, trouw- en begraafboeken (DTB), die de plaatselijke predikant, pastoor of koster bijhield.

Omdat onkerkelijkheid vroeger vrijwel niet voorkwam, vind je in deze registers het overgrote deel van de bevolking terug.

De meeste Overijsselaars waren lid van de hervormde kerk, die in deze tijd werd aangeduid als (Nederduits) gereformeerd. Dit kerkgenootschap had tot aan het begin van de Bataafs-Franse tijd (1795) een bevoorrechte positie. Andere religieuze gezindten, zoals de rooms-katholieken en de doopsgezinden, werd het moeilijk gemaakt om in vrijheid hun godsdienst uit te oefenen. Toch bleven veel bewoners van het gewest de rooms-katholieke kerk trouw, vooral in Twente. Doopsgezinden woonden vooral in Noordwest-Overijssel en in de Twentse steden.

De DTB-registers werden per kerkelijke gemeente of parochie (statie) bijgehouden. De wijze waarop de gegevens werden vastgelegd, varieert van plaats tot plaats. Je zult evenwel overal merken dat de informatie lang niet zo uitgebreid als in de akten van de burgerlijke stand.

Repetitie van een zanggezelschap in de doopsgezinde kerk van Giethoorn, begin 20ste eeuw.

Hoever je met de DTB terug kunt gaan in de tijd verschilt eveneens per plaats. De oudste registers in Overijssel dateren uit de 16de eeuw. In veel plaatsen beginnen ze in de 17de of soms zelfs pas in de 18de eeuw. Bovendien zijn er nogal eens hiaten, die soms over meerdere jaren lopen.

In het kenniscentrum berusten de originele DTB-boeken van heel Overijssel, met uitzondering van de gemeenten:

- Deventer/Olst,
- Kampen
- Enschede.

De registers van deze gemeenten vind je ter plaatse in de gemeentearchieven. Kopieën van de DTB-boeken van Enschede en Olst zijn wel bij het Historisch Centrum Overijssel te raadplegen. De registers staan in fotokopie in de studiezaal en zijn beschreven in een aparte inventaris. Om het zoeken in de DTB te vergemakkelijken, zijn er voor de meeste registers alfabetische toegangen aanwezig.

Doopboeken

Kinderen werden doorgaans kort na de geboorte gedoopt. Protestantse dopen vonden doorgaans in de eerste kerkdienst na de bevalling plaats.

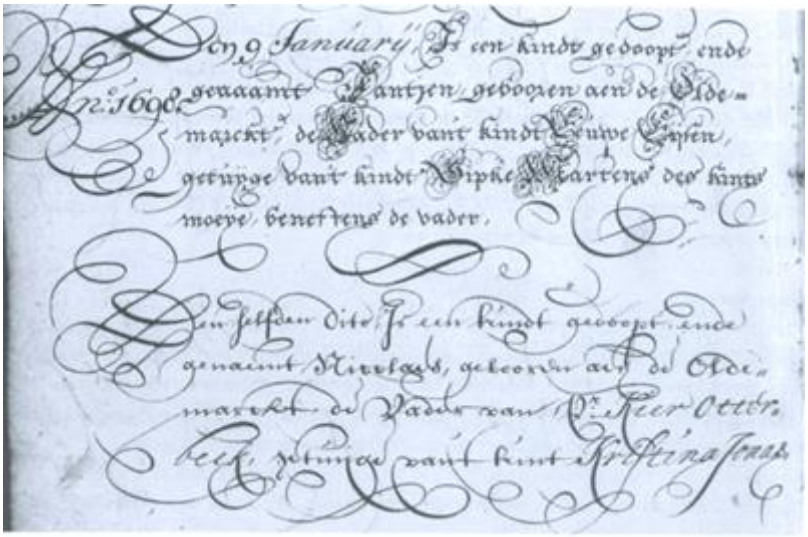

Fraai gekalligrafeerde inschrijvingen in het doopboek van Oldemarkt, 9 januari 1698.

Rooms-katholieke kinderen werden zo snel mogelijk gedoopt. Alleen doopsgezinden lieten zich pas op volwassen leeftijd dopen. Aangezien in Overijssel tot in het begin van de 18de eeuw kinderen van alle gezindten binnen veertien dagen na de geboorte in een gereformeerde kerk moesten worden gedoopt, moet je tot circa 1730 ook bij rooms-katholieke, doopsgezinde of lutherse voorouders de gereformeerde doopboeken controleren.

Doopregisters van rooms-katholieken en andere gezindten komen sowieso pas aan het eind van de 17de en in de 18de eeuw, toen minder hard tegen andere geloven werd opgetreden, regelmatiger voor.

Gegevens in het doopboek

In het algemeen worden de doopinschrijvingen in de loop der tijd steeds uitgebreider. Aanvankelijk worden vaak alleen de namen van de vader en het kind en de doopdatum genoemd. Later komt de naam van de moeder erbij en pas in het laatst van de 18de eeuw ook de geboortedatum.

In plattelandskerken wordt meestal ook de naam van het dorp of de buurschap waar de ouders woonden vermeld. Soms zijn eveneens de namen van doopgetuigen of doopheffers genoteerd. Deze namen kunnen een belangrijke rol spelen bij het reconstrueren van familierelaties, omdat het vaak grootouders of ooms en tantes van de dopelingen betreft.

Trouwboeken

Het provinciaal bestuur van Overijssel stelde in 1603 vast dat een rechtsgeldig huwelijk alleen kon worden afgekondigd (geproclameerd) en voltrokken (gecopuleerd) in de gereformeerde kerk in de woonplaats van de bruid en/of de bruidegom.

Dat betekent dat je in de 17de en 18de eeuw in het trouwregister van de plaatselijke hervormde kerk bruidsparen van alle gezindten aantreft.
Alleen doopsgezinden hadden soms de mogelijkheid om voor het plaatselijke gerecht te trouwen. In deze situatie kwam pas na de gelijkstelling van alle geloofsgenootschappen tijdens de Bataafse omwenteling verandering: met ingang van 15 juni 1795 werd het huwelijk tot een burgerlijk contract verklaard. Kerkelijke huwelijken bleven toegestaan, maar pas nadat de plaatselijke overheid het huwelijk voor de wet had ingeschreven.
In de jaren 1795-1811 zijn veel huwelijken dan ook zowel in burgerlijke (gerichtelijke) als in kerkelijke trouwboeken terug te vinden.

Ondertrouw
In de meeste gevallen gaat het niet om trouw-, maar om ondertrouwboeken. Een huwelijk werd namelijk doorgaans ingeschreven bij de eerste afkondiging. Deze afkondigingen gebeurden meestal op drie achtereenvolgende zondagen voorafgaand aan het trouwen. Als er bij de inschrijving één datum wordt vermeld, is dat dus vrijwel altijd de datum van de eerste afkondiging.

Pas later in de 18de eeuw noteerde men vaak zowel de ondertrouw- als de trouwdatum . Als bruid en bruidegom tot verschillende kerkelijke gemeenten behoorden, vonden de afkondigingen plaats in beide kerken. In het trouwboek van de kerk waar het huwelijk niet werd voltrokken, staat dan meestal vermeld in welke plaats dat wel is gebeurd.
Het was de gewoonte om te trouwen in de woonplaats van de bruid. Doorgaans worden er plaatsen van herkomst genoemd, wat natuurlijk niet wil zeggen dat iemand ook in die plaats geboren is. Gegevens over de ouders van het bruidspaar ontbreken veelal.
Veel gebruikte afkortingen zijn j.m. (jongeman), j.g. (jonggezel) of j.d. (jongedochter). Dit zegt niets over de leeftijd van de betrokkene, maar betekent alleen dat men niet eerder gehuwd was geweest. Vaak wordt ook de naam van een overleden man of vrouw vermeld.

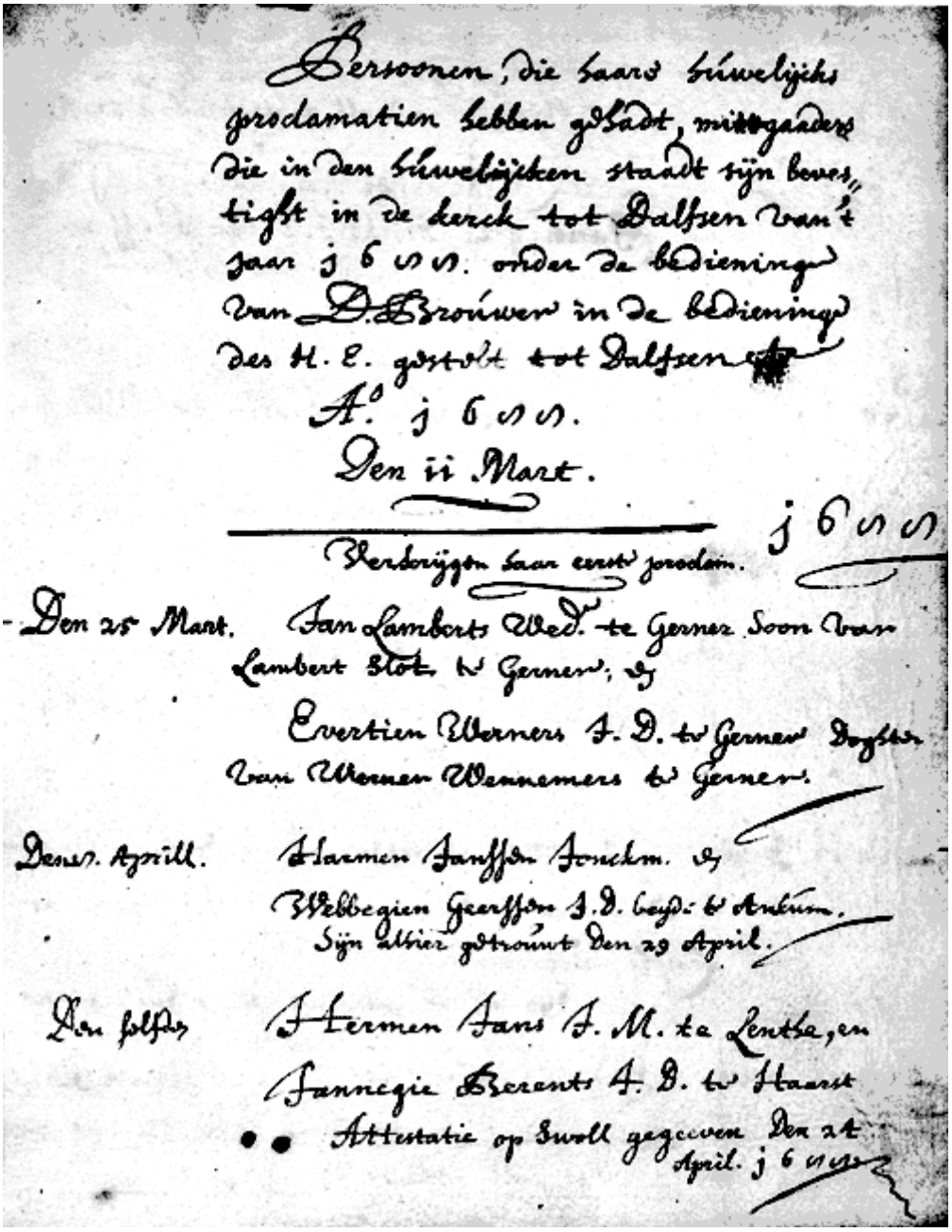

Persoonen, die haare huwelijcks
proclamatien hebben gehadt, mitsgaders
die in den huwelijcken staadt sijn bevesti-
tight in de kerck tot Dalfsen van't
jaar j 6 8 8. onder de bedieninge
van D. Brouwer in de bedieninge
des H. E. gestelt tot Dalfsen

A°. j 6 8 8.

Den ii Mart.

Verbrijgen haar eerste proclam. j 6 8 8

Den 25 Mart. Jan Lamberts Wed. te Gerner Soon van
Lambert Stok. t' Gerner; mj
Evertien Werners J. D. t' Gerner Dochter
van Werner Wennemers t' Gerner.

Den 5. Aprill. Harmen Janssen Joachm. mj
Webbegien Geerssen J. D. beyde t' Ankum.
Sijn alhier getrouwt den 29 April.

Den selfden Hermen Jans J. M. te Lenthe, en
Jannegie Gerents J. D. t' Haarst
Attestatie op Zwoll gegeeven den 24
April. j 6 8 8

Begraafboeken

In de 17de en 18de eeuw werd vrijwel iedereen in Overijssel begraven in en rond de plaatselijke hervormde kerk. Alleen joden hadden eigen begraafplaatsen.

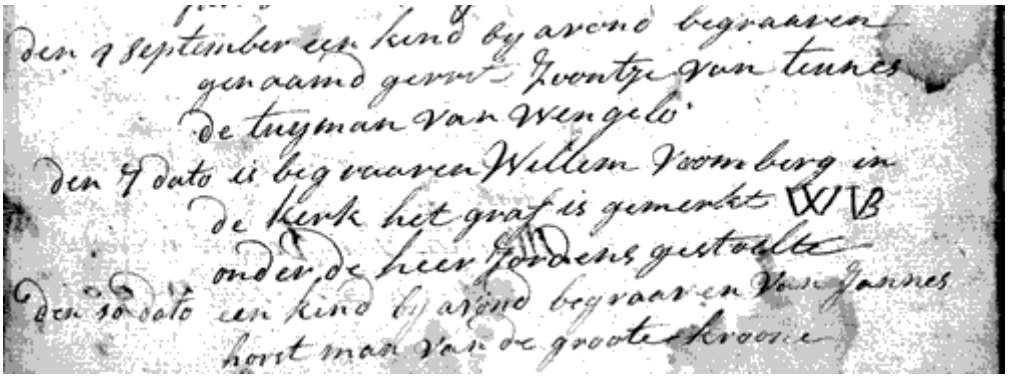

Inschrijvingen in het begraafboek van Wijhe uit september 1781

Begraafregisters zijn slechts sporadisch bewaard gebleven, waardoor het vaak onmogelijk is om een precieze overlijdensdatum te vinden. Het hoofddoel was dan ook niet zozeer om overlijdens vast te leggen, als wel om de aan de kerk verschuldigde begrafeniskosten te registreren.
De boeken werden meestal bijgehouden door de koster, die tevens schoolmeester, voorzanger en doodgraver was. Ze bevatten vaak:

- de begraafdatum,
- de naam van de overledene,
- soms de naam van de partner en ouders,
- een enkele keer de kosten voor de begrafenis, het luiden van de klokken en de huur van een doodskleed.

De data in de begraafregisters zijn dus meestal geen overlijdensdata.
In de periode 1806-1811 hield de overheid ten behoeve van een landelijke belasting op nalatenschappen registers bij van 'aangegeven lijken'. In de DTB-inventaris in het kenniscentrum vind je deze registers onder de rubriek `Gericht'. De informatie is vrij uitgebreid:

- overlijdensdatum,
- naam van de echtgenoot bij een vrouw of de vader bij een kind,
- leeftijd,
- woonplaats
- soms het aantal kinderen.

Lidmatenregisters

De hervormde kerk kent doopleden en belijdende leden of lidmaten.

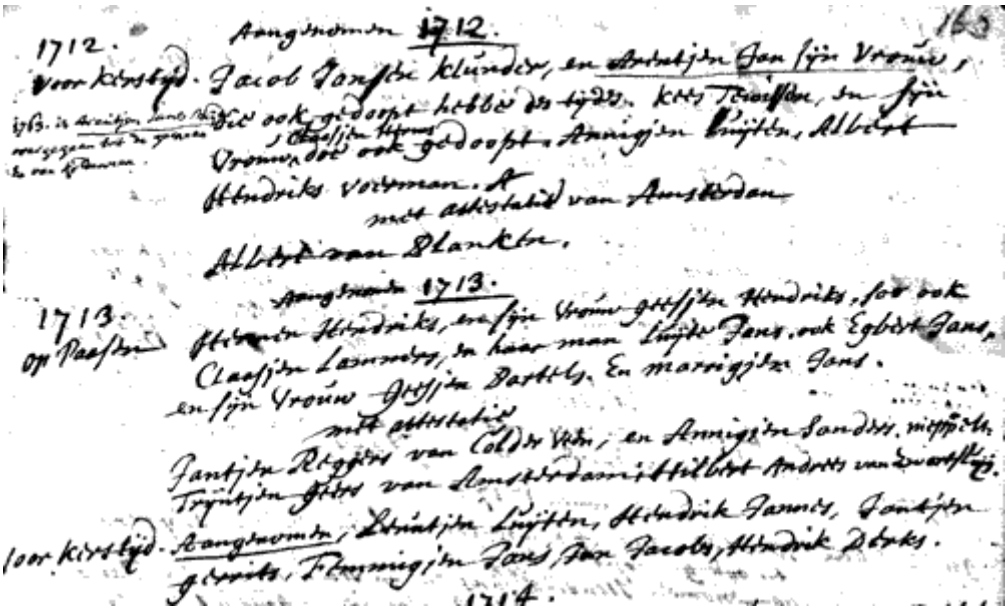

Fragment uit het lidmatenregister van de hervormde kerk van Wanneperveen uit 1712.

Tot het avondmaal werd vroeger alleen de laatste groep toegelaten. Om lidmaat van een plaatselijke kerk te worden moest iemand belijdenis hebben gedaan of een attestatie (verklaring) overleggen van de gemeente waaruit men afkomstig was. Dit werd bijgehouden in het lidmatenregister, waarin ook werd opgetekend wanneer iemand met attestatie naar elders vertrok.

Deze registers kunnen worden gebruikt om zowel vestiging als vertrek van personen te achterhalen. Daarnaast maakten sommige predikanten op een bepaald moment een lijst van alle lidmaten in hun gemeente, bijvoorbeeld wanneer ze net waren aangetreden. Helaas is de registratie vaak erg onvolledig. Bovendien zijn van lang niet alle hervormde gemeenten lidmatenregisters overgeleverd. Bij andere gezindten komen dergelijke lijsten helemaal niet voor.

De lidmatenregisters maken officieel geen deel uit van de DTB-boeken. Toch kun je veel van de registers terugvinden in de inventaris van de DTB-boeken in het kenniscentrum. Soms bevinden ze zich nog in het archief van de betreffende kerkelijke gemeente. Als dat archief in het Historisch Centrum Overijssel wordt bewaard, kan het lidmatenregister aangevraagd en geraadpleegd worden. Anders is vaak onderzoek ter plaatse nodig.

4. Zoeken naar aanvullende gegevens

Met de gegevens uit de registers van de burgerlijke stand, het bevolkingsregister en de DTB-boeken heb je het raamwerk van het onderzoek neergezet. Er zijn evenwel nog meer bronnen die kunnen worden gebruikt voor het reconstrueren van familierelaties.

Een begrafenisstoet in Zwolle. De kist is bedekt met een laken van de stadsarmenkamer. Penseeltekening in een rekeningenboek door G.A.Gomarus, circa 1800.

Soms komen ze ook goed van pas bij het op gang brengen van een vastgelopen onderzoek. Het gaat daarbij om allerhande registers met een of andere vorm van bevolkingsregistratie, zoals:

- registre civique
- volkstellingen
- burgerboeken
- migratielijsten

Volkstellingen

In 1795 werd de eerste landelijke volkstelling in Nederland gehouden, met als doel te bepalen hoeveel vertegenwoordigers elke provincie naar de Nationale Vergadering in Den Haag mocht afvaardigen.

In Overijssel vond de telling eind oktober 1795 plaats. In de registers vind je per stad, schout- of richterambt:

- de naam van het gezinshoofd
- zijn beroep,
- de naam van de persoon die de opgave heeft gedaan (soms de echtgenote)
- het totaal aantal inwonende personen, van wie geen namen genoemd worden.

De volkstelling van 1795 staat in kopie ter inzage in het kenniscentrum van het Historisch Centrum Overijssel en is per gemeente in een klapper ondergebracht op

- achternaam,
- voornaam
- beroep.

Provinciale volkstelling uit augustus 1748
Van veel grotere waarde voor de genealoog is een provinciale volkstelling uit augustus 1748, die aanmerkelijk meer informatie biedt dan die van 1795. In deze registers vind je per stad of schoutambt vrijwel overal:

- de namen van het gezinshoofd (meestal de man), de vrouw en de kinderen in het gezin, meestal onderverdeeld in kinderen boven en beneden de tien jaar.
- Ook de namen van inwonende dienstboden, knechten en kostgangers worden vermeld.

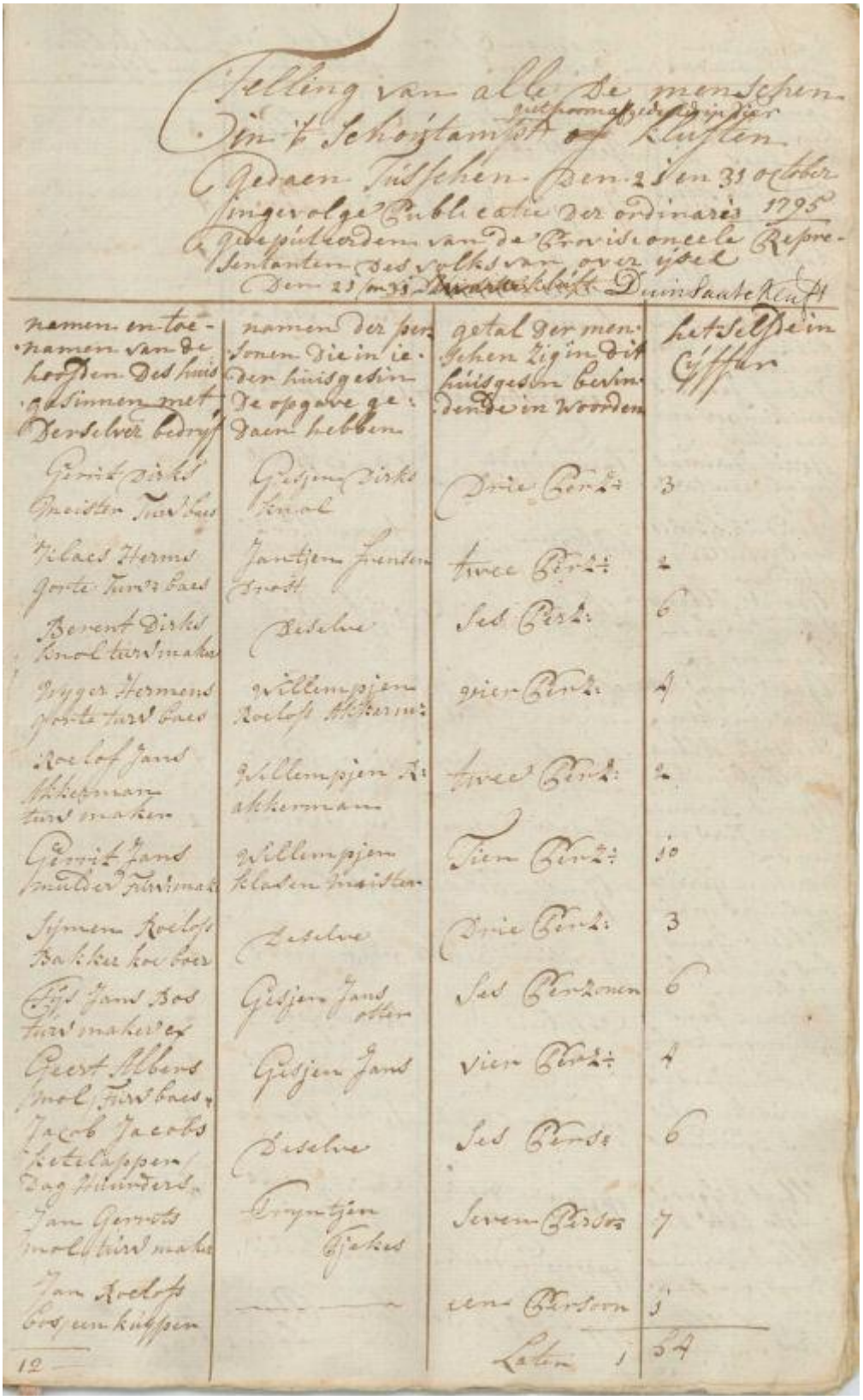

Bladzijde uit het register van het schoutambt Giethoorn, 1795
Herkomst: Statenarchief, inv. nr 5362

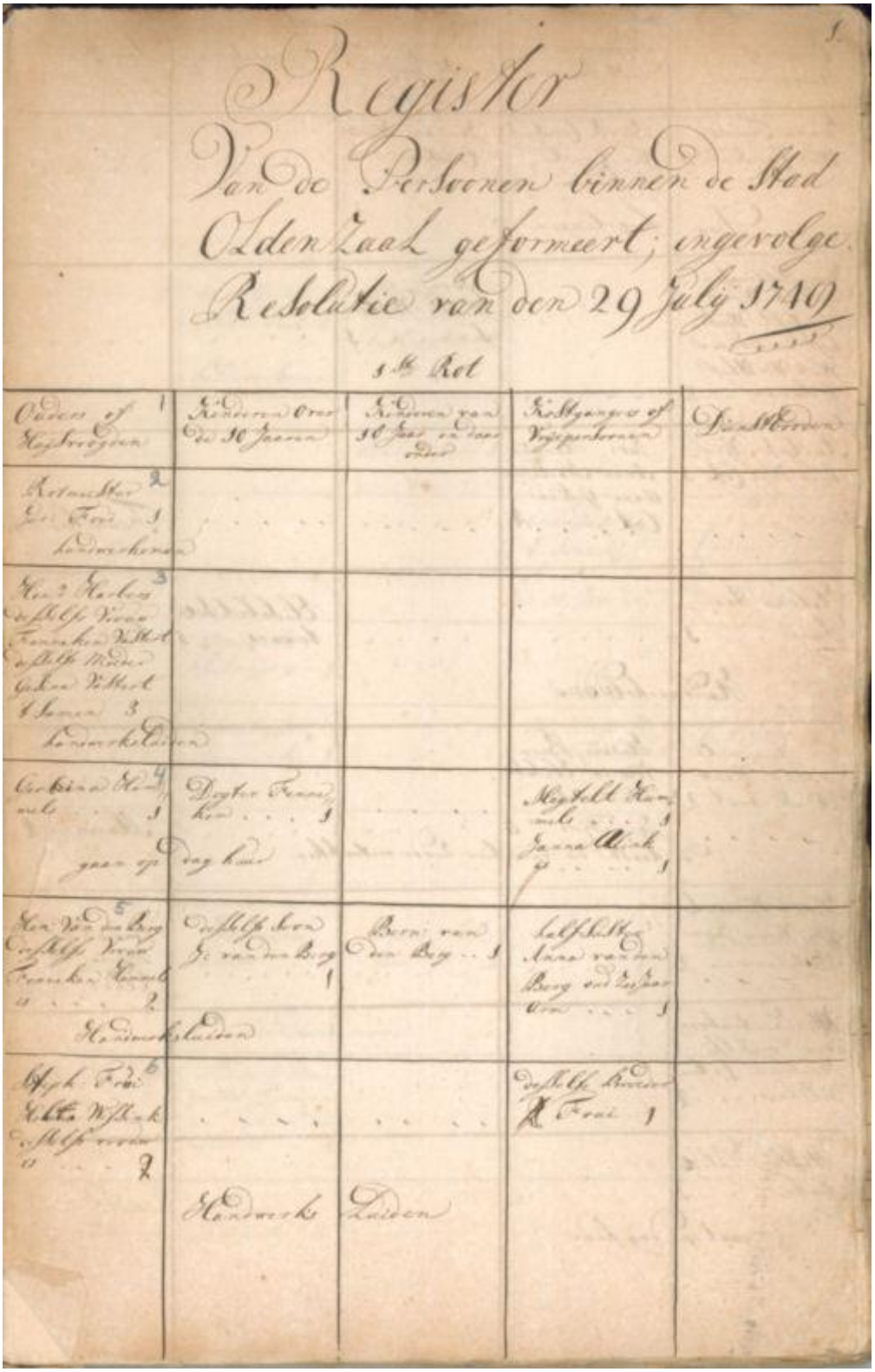

Register
Van de Persoonen binnen de Stad
Oldenzaal geformeert; ingevolge
Resolutie van den 29 July 1749

1ste Rot

Bladzijde uit het register van de volkstelling van stad Oldenzaal, 1748
Herkomst: Statenarchief, inv.nr. 2196-I

Voor de genealoog is vooral de informatie over de samenstelling van het gezin van belang. Ook deze volkstelling staat in fotokopie in kenniscentrum van het Historisch Centrum Overijssel en is deels alfabetisch toegankelijk.

Burgerboeken

Wanneer je je voorouders in de 18de eeuw of eerder uit het oog verliest of niet weet waar zij vandaan kwamen, bieden naast de lidmatenregisters soms ook de stedelijke burgerboeken uitkomst.

Een stadsbewoner werd door het afleggen van de eed op het stadsrecht een volwaardig burger. Dit betekende dat hij aanspraak kon maken op bepaalde privileges die aan het burgerschap verbonden waren, zoals toegang tot het lidmaatschap van een ambachtsgilde of het laten weiden van vee op de gemeenschappelijke stadsweide.
Het burgerrecht verkreeg men door:

- geboorte uit burgers,
- huwelijk met een burger of burgeres
- of door betaling in geld of natura (bijvoorbeeld een aantal brandemmers).

De namen van nieuwe burgers werden door het stadsbestuur genoteerd in de burgerboeken.

Deze bevatten in het algemeen:

- de familienaam of patroniem van de nieuwe burger
- herkomst (geboorteplaats en/of vorige woonplaats)
- beroep
- eventueel de namen van de borgen.

Er zijn burgerboeken bewaard gebleven van

- Almelo,
- Blokzijl
- Delden, Deventer, Diepenheim
- Goor, Grafhorst
- Hardenberg, Hasselt
- Kampen, Kuinre
- Oldenzaal, Ommen, Ootmarsum
- Rijssen
- Steenwijk
- Vollenhove
- Wilsum
- Zwartsluis en Zwolle

Deze bronnen zijn doorgaans alleen in de gemeentearchieven te raadplegen en niet in het Historisch Centrum Overijssel. Enkele burgerboeken zijn in druk verschenen, deze staan in de lijst met literatuur.

Literatuur

1. C. van Heel, 'Overzicht van de burgerboeken van de Overijsselse steden', in: *Overijssels contactbericht nr. 17* (dec. 1981);
2. B. Woelderink, 'Het Deventer grootburgerrecht', in: *Gens Nostra 36* (1981) 114-121;
3. H. de Beer, 'Overzicht van een aantal 'verscholen' bronnen in het gemeentearchief van Deventer', in: *Gens Nostra 36* (1981) 159-168;
4. J.I. van Doorninck, 'Het burgerboek van Hasselt (1463-1606)', in: *Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel 6* (1880) 172-180;
5. J. Nanninga Uitterdijk, 'Het oudste burgerboek van Kampen', in: *VMORG 18* (1891) 23-38;
6. J. Geesink, 'Burgerboek van Ootmarsum 1396-1542', in: *VMORG 29* (1913) 25-48;
7. C.J. Snuif, 'Aanvulling op het burgerboek van Ootmarsum', in: *VMORG 29* (1913) 49-58;
8. J.I. van Doorninck, 'Burgerboek van Vollenhove 1379-1493', in: *Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel 4* (1877) 185-202;
9. A. Haga, 'Burgers van Vollenhove (1494-1820)', in: *Jaarboek CBG 17* (1963) 143-168;
10. A.J. Mensema, *Vollenhoofse regesten* (Zwolle 1990, typoscript).

Migratielijsten

Een lastig aspect van genealogisch onderzoek is het vinden van voorouders die niet erg honkvast geweest zijn.

Een familie die eeuwenlang op dezelfde boerderij verbleef, maakt het je een stuk makkelijker dan degenen die regelmatig verhuisden, op een schip voeren, uit het buitenland kwamen of juist buiten de landsgrenzen gingen wonen.

Emigratielijsten
Voor de 19de en 20ste eeuw zijn de bevolkingsregisters een nuttige bron, omdat daarin herkomst of bestemming vermeld staan. Maar er zijn voor speciale groepen migranten nog andere mogelijkheden. Dat geldt bijvoorbeeld voor mensen die vanaf 1840, om zowel godsdienstige als economische redenen, naar een overzeese bestemming emigreerden. Vanaf 1 januari 1848 was elke gemeente verplicht jaarlijks aan het provinciaal bestuur op te geven welke landverhuizers waren vertrokken. In deze emigratielijsten vindt u gegevens over de achtergrond van de geëmigreerde families:

- naam
- leeftijd
- beroep
- godsdienst en welstand van het gezinshoofd
- de gezinssamenstelling (inclusief meereizende dienstboden)
- reden van vertrek
- beoogde plaats van vestiging.

Over de periode 1847-1919 zijn deze lijsten in het Historisch Centrum Overijssel te vinden in het:

- Archief van de gouverneur, later de Commissaris van de Koning(in) [toegang 25], inv.nrs. 18250-18255.

De gegevens over de jaren 1848-1908 zijn in getypte lijsten in het kenniscentrum beschikbaar.

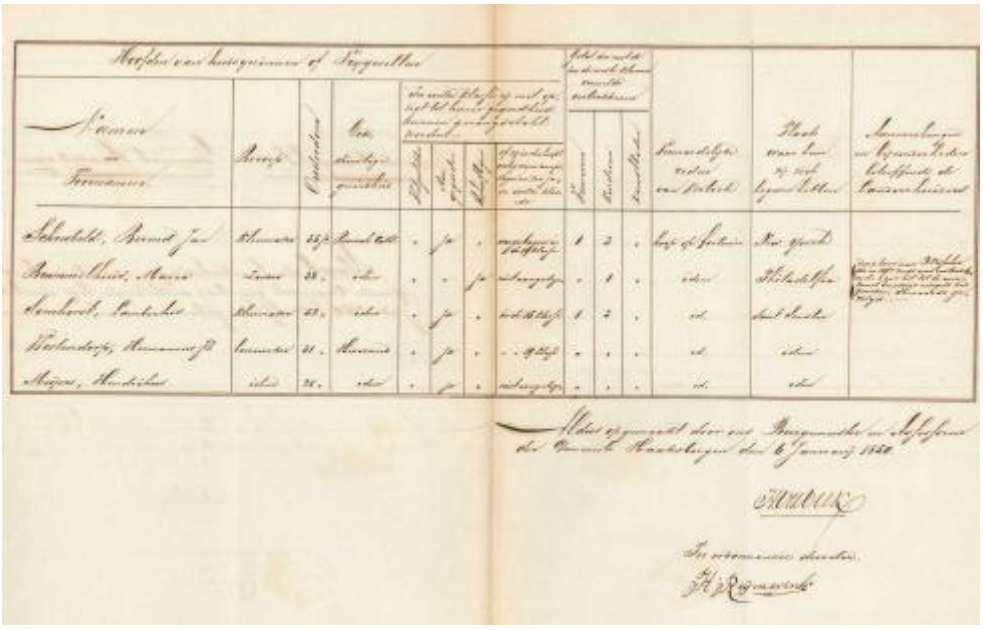

Staat met landverhuizers naar Noord-Amerika van de gemeente Haaksbergen, 1850. Herkomst: Archief provinciaal bestuur 1813-1940, inv.nr. 18251.

Verder wordt het onderzoek naar emigranten naar onder meer de Verenigde Staten in de 19de eeuw sterk vereenvoudigd dankzij een lijst met honderden namen van Overijsselse emigranten in de periode 1835-1880, die is vervaardigd door R.P. Swierenga en die ook in het kenniscentrum is in te zien. De 'landverhuizers' zijn alfabetisch op familienaam gerangschikt, met onder meer vermelding van:

- beroep,
- geslacht,
- leeftijd,
- geloof,
- reden van vertrek
- bestemming.

Het werk van Swierenga is in druk verschenen en ook via het internet raadpleegbaar.

Zoeken op internet

Bij een speurtocht naar emigranten biedt het internet bijzonder goede diensten. Er zijn niet alleen veel websites te vinden met historische informatie over emigranten naar onder meer de Verenigde Staten, Canada, Australië of Zuid-Afrika, maar ook de meest uiteenlopende gegevensbanken zijn online te bekijken. Dat geldt in Amerika bijvoorbeeld voor de passagierslijsten van emigratieschepen, aktes betreffende landuitgifte, archieven van begraafplaatsen en allerlei personeels- en andere administraties.

Migratie vóór 1800

Ook vóór de negentiende eeuw was er sprake van migratie. Een lange en gevaarlijke reis naar de overzijde van de oceaan was daarvoor niet nodig. Ook een plaats elders in Nederland of in de Duitse grensgebieden kon het reisdoel zijn.

Bij het besluit zich elders te vestigen speelden niet alleen de plaatselijke economische omstandigheden een rol, maar ook de aanwezigheid van sociale netwerken in de nieuwe woonplaats.
Het is voor de genealoog belangrijk te weten dat het merendeel van de Overijsselse migranten al één of meer contacten in de plaats van vestiging zal hebben gehad. Vaak zullen dat familieleden zijn geweest of bekenden uit de plaats van herkomst. Deze contactpersonen zorgden voor de eerste opvang en mogelijk ook voor een arbeidsplaats, zodat de nieuwkomer snel zijn eigen plekje kon vinden.
Het is over het algemeen niet eenvoudig deze vroegere migranten te vinden of te volgen. Je bent vaak afhankelijk van toevallige vermeldingen in trouwboeken, aantekeningen over de herkomst van een persoon in een gerechtelijke akte of over diens vertrek in een lidmatenregister. Niet zelden loopt een genealogisch onderzoek vast, omdat men niet kan vinden waar de gezochte persoon vandaan kwam of waar deze zich vestigde.
Het spreekt bijna vanzelf dat er in Overijssel vanouds veel migratie plaatsgehad heeft van en naar Duitse aangrenzende gebieden. Van een grens was in de dagelijkse praktijk eigenlijk geen sprake: men sprak dezelfde taal en had dezelfde gebruiken. In het Historisch Centrum Overijssel is een ruime collectie aanwezig van microfiches en alfabetische toegangen op dtb-boeken, van voornamelijk hervormde kerken uit het Duitse grensgebied.

Literatuur

1. L. Beelen-Driehuizen en J.H. Kompagnie, *Onderzoeksgids landverhuizers, aanwijzingen voor het doen van onderzoek naar emigranten en transmigranten* (2e kwart 19e eeuw-1940) (Den Haag 1996).
2. Behalve in de publicaties van R.P. Swierenga komt u ook namen van landverhuizers tegen in: P.W. Filby, *Passenger and immigration lists index. A guide to published arrivalrecords of about 500.000 passengers who came to the United States and Canada in the 17th, 18th and 19th centuries*, 3 dl. (Detroit 1981 + suppl. vols. 1983-1994).
3. Een goed overzicht van de geschiedenis van de immigratie in Nederland en de aanwezige bronnen is te vinden in:
   A. Cottaar e.a., *Van over de grens. Gids voor lokaal historisch onderzoek naar immigratie in Nederland* (Utrecht 1998).
4. Zie voor Overijsselaars:
    1. Cor Trompetter, 'De migratie van Twente naar Amsterdam in de zeventiende en achttiende eeuw', in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis 21* (1995) 145-165;
    2. Jochem Kroes, 'Groepsmigratie: Overijsselse turfgraversfamilies naar de Friese laagveengebieden', in: *Jaarboek CBG 47* (1993) 200-248.
5. Een goede inleiding op onderzoek in Duitsland geeft:
   J.G.J. van Booma, *Genealogisch onderzoek in Duitsland* (Den Haag 1987).

5. Een voorbeeldonderzoek

De beste leerschool is de praktijk. Daarom word je aan de hand van een concreet voorbeeld - nogmaals stap voor stap door alle stadia van het onderzoek gevoerd.

Mijn voorouders: een voorbeeldonderzoek
We gaan mee op een historische reis met de fictieve Barend ten Zijthoff uit Haarlem. Nieuwsgierig geworden door verhalen van zijn vader over de Twentse herkomst van zijn voorouders besluit hij op zoek te gaan naar het familieverleden. Barend is in eerste instantie vooral geïnteresseerd in de oorsprong van zijn achternaam. Hij kiest er dan ook voor te beginnen met het samenstellen van een uitgebreide stamreeks, waarin ook de geboortedata van alle kinderen van elk ouderpaar zijn opgenomen.

Bekijk het voorbeeldonderzoek